

УДК 821.111Шек

Дейнека С. О.,
аспірантка,

Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України

**ПОЕТИКА ЛІМІНАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ У РИМСЬКІЙ
П'ЄСІ «АНТОНІЙ І КЛЕОПАТРА» ВІЛЬЯМА ШЕКСПІРА**

П'єса Вільяма Шекспіра «Антоній і Клеопатра» має доволі широку палітру топонімів. Дія розгортається в трьох частинах світу: Африці, Європі та Азії. Важливою в контексті даного дослідження є характеристика тих географічних назв, які стають «межовими» просторами.

І хоча про лімінальні простори й зони писали ще А. ван Геннеп [6] і В. Тернер [8; 9], доволі влучні дефініції цих понять знаходимо у статтях

сучасних філологів. Так, зокрема, К. Лисова пропонує вважати лімінальними просторами «пограничні та витіснені на периферію (маргінальні) зони людського існування, які не можна охарактеризувати певними соціально-територіальними, суто соціальними, культурними, політичними, гендерними, національними та іншими особливостями, для них притаманні невизначеність та змішування рис» [3, с. 71].

Розглядаючи лімінальні простори у Шекспірових творах, Б. Гаворт концентрується на порівнянні меж між океаном та сушею, а також аналізує, як такі лімінальні зони, як ліс, сад і поле битви, впливали на втрагу ієрархії, структуру, трансформацію персонажів тощо [7]. Втім, дослідник лише побіжно згадує лімінальні зони у римських п'єсах Шекспіра. На наш погляд, варто більш детально розглянути лімінальні простори, які досить часто виявляються місцями важливих подій, що впливають на подальшу долю героїв. Доцільним бачиться поділ лімінальних зон на ті, які представлені *водою* і ті, що знаходяться на *суші*.

Об'єкти гідросфери як лімінальні простори

Середземне море «було для римлян внутрішнім морем» [2, с. 13], тобто не сприймалося як лінія, що розмежовує «своє» і «чуже». Однак, у долі головних героїв п'єси, особливо, у житті Марка Антонія, море відіграє одну з найбільш вирішальних ролей. У п'єсі слово 'sea' згадується 29 разів, при цьому доволі часто ця лексема постає ідентифікатором місця події, і лише 4 рази – складовою художнього тропу. Водночас є підстави говорити про море як лімінальний простір. Йдеться про море, хвилі якого символізують мінливість, нестабільність; непередбачувану силу, що здатна як підійняти, врятувати, викинути на берег, так і потопити, «проковтнути», затягти на дно.

Під час повернення з Єгипту до Рима, протагоніст перепливає море. Цей «ритуал» магічним чином сприяє його перевтіленню, точніше, переходу від однієї іпостасі до іншої. В Єгипті він був насамперед чоловіком, для якого найвищою цінністю були любовні втіхи й насолоди. В Римі ж на перший план виходить його інша іпостась, пов'язана з простором публічним, із соціумом і політикою.

Подібною до моря межовою зоною слугує й річка Кідн. Про це свідчить вкладений у уста Енобарба (прибічника Антонія) опис першої зустрічі римського полководця з єгипетською царицею, яка з'являється посеред річкового пейзажу на покритій золотом галері. Спираючись на згадку про цю подію у «Паралельних життєписах» Плутарха, Шекспір змалював її настільки майстерно, що реципієнт занурюється в звабливу атмосферу Сходу. У літературознавстві це явище прийнято називати гіпотипозисом. Л. Генералюк пише, що, гіпотипозис «скерований на

ефектне словесне відтворення баченого чи того, що задумав подати як зрине автор» [1, с. 54]. Цей стилістичний прийом (як і екфразис), на думку Т. Рязанцевої, «є одними з найдієвіших інструментів, за допомогою яких образи, що постають з фізичного сприйняття, передовсім, візуальні, переводяться у вербальний план» [4].

Щодо знаменитої до битви при Акції, то на рівні **макролімінальному** таким простором є мис Акцій (Акціум), а на **мікролімінальному** – власне галери (кораблі), де перебували протагоністи, які приймали доленосні рішення покинути місце бою. Для Антонія як для воєначальника вибір моря місцем баталії стає «ахіллесовою п'ятою», адже саме тоді він зазнає ганебної поразки.

Суходіл як лімінальна зона

На противагу морським локусам, **суша** була сприятливим полем бою для Антонія, слово 'land' з'являється у п'єсі 23 рази. Протагоніст сам говорить про цю свою перевагу: «А на суші, знаєш, / В нас більше сили» [5, с. 452]. Суходіл у даному випадку символізує постійність, стабільність, незмінність: тут відчувається земля під ногами. Якщо йде бій на суші, то військо концентрується лише на супротивнику. Суша стає таким місцем битви, що не відволікає від основної задачі й полегшує перемогу.

Ще одним лімінальним простором, схожим на в'язницю, є гробниця, в якій Клеопатра зачинається після сварки з Антонієм і вирішує залишитися до кінця. Склеп символізує її фортецю, адже на деякий час гробниця стає місцем тимчасового помешкання для Клеопатри та її оточення.

Тож, як бачимо, поділ лімінальних просторів у п'єсі «Антоній і Клеопатра» на ті, що пов'язані з морем, і ті, які розташовані на суші, дає змогу проаналізувати низку рис, що притаманні лише їм. Так, морські локації характеризуються більшим ступенем невизначеності, таємничості й мінливості, вони є не дуже приязними для Антонія-воїна. Суша для протагоніста – сприятливе місце для ведення бою, адже він здобув славу саме у таких битвах. Гробниця Клеопатри є лімінальним простором, що символізує перехід від земного до потойбічного життя.

Література

1. Генералюк Л. Екфразис і гіпотипозис: проблеми диференціації. *Слово і час*. 2013. № 11. С. 50–61.
2. Дмитренко В. Розвідка та інші таємні служби Стародавнього Риму і його супротивників. Львів, 2020. 752 с.
3. Лисова К. А. Лінгвальні засоби вираження лімінального часу та простору в сучасній англомовній поезії. *Науковий вісник Міжнародного*

гуманітарного університету. Сер. : Філологія. 2016. № 21. Том 2. С. 70–72.

4. Рязанцева Т. Екфрасис і гіпотипозис у ранній прозі Дж. Р. Р. Толкіна (описи осель Валарів у «Книзі Забутих Переказів»). *Сучасні літературознавчі студії*. 2016. Вип. 13. С. 489-499. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sls_2016_13_48.

5. Шекспір В. Антоній і Клеопатра / пер. Борис Тен. *Шекспір В. Твори в шести томах*. Том 5. К. : Дніпро, 1986. С. 416–526.

6. Genner A. van. *The Rites of Passage* / transl. by M. B. Vizedom and G. L. Caffee. Chicago : University of Chicago Press, (1909) 1960. 198 p.

7. Haworth B. *Setting the Scene: Shakespeare's Liminal Spaces And the Contestation of Authority* : a thesis for the degree of Doctor of Philosophy. January, 2021. 310 p.

8. Turner V. *The Forest of Symbols: Aspects of Ndembu Ritual*. Ithaca, NY : Cornell University Press, 1967. 405 p.

9. Turner V. *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. Chicago: Aldine Publishing, 1969. 213 p.